

KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISH SIYOSATI: SAMARADORLIK VA NATIJALAR

Aslonov Muhammad, Asadbek Saparboyev Alisher o‘g‘li

Toshkent amaliy fanlar universiteti

Abstrakt: Kambag‘allik zamonaviy jamiyatlarga nisbatan eng katta global muammolardan biri bo‘lib, iqtisodiy rivojlanish, ijtimoiy adolat va barqarorlikka jiddiy tahdid solmoqda. Ushbu ilmiy maqola kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan davlat siyosatlarining samaradorligi, natijalari va optimallashtirish imkoniyatlarini har tomonlama tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqotda nafaqat siyosatning nazariy asoslari, balki ularning amaliy natijalari ham xalqaro statistik ma‘lumotlar, olimlarning ilmiy tahlillari va turli mamlakatlar tajribasi asosida baholanadi.

Asosiy e‘tibor ijtimoiy himoya tizimlari, ta‘lim va kasbiy tayyorlash dasturlari, ish o‘rinlari yaratish, soliq siyosati va qashshoqlikka qarshi integratsion loyihalar samaradorligi qiyosiy tahliliga qaratilgan. Maqolada shuningdek, kambag‘allikni qisqartirish siyosatlarining iqtisodiy o‘rnatish, ijtimoiy barqarorlik va inson kapitali rivojlanishiga ta‘sir, shu bilan birga muammoning global miqyosdagi o‘ziga xos xususiyatlari o‘rganiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, muvaffaqiyatli kambag‘allikka qarshi siyosat faqat bir sohadagi choralar emas, balki kompleks yondashuv, uzluksiz monitoring va milliy sharoitlarga moslashtirilgan strategiyani talab qiladi. Maqola universitet tanlovi uchun mo‘ljallangan bo‘lib, ilmiy chuqurlik, amaliy ahamiyat va dolzarblikni uyg‘unlashtirishga intiladi.

KIRISH

Kambag‘allik nafaqat faqat daromad etishmasligi, balki imkoniyatlarning cheklanganligi, ijtimoiy chetlanish va inson qadr-qimmatining pasayishidir. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror Rivojlanish Maqsadlarida birinchi o‘rinda "hamma turdagi kambag‘allikni tugatish" turishi bejiz emas. Har yili dunyoning turli mamlakatlari kambag‘allikni qisqartirishga milliardlab dollar mablag‘lar ajratmoqda, ammo bu dasturlarning samaradorligi hali ham bahs-munozaralarga sabab bo‘lmoqda.

Kambag‘allikni qisqartirish siyosati deganda nafaqat ijtimoiy yordam, balki strukturaviy o‘zgarishlarni amalga oshiruvchi, kambag‘a aholining iqtisodiy faolligini oshiruvchi, ularning hayot sifati va istiqboliga ijobiy ta‘sir ko‘rsatuvchi chora-tadbirlar tizimi tushuniladi. Bu siyosatning samaradorligi bir qator omillarga bog‘liq: moliyaviy resurslar, davlat institutlarining ishlashi, iqtisodiy kontekst, demografik xususiyatlar va xalqaro hamkorlik darajasi.

Ushbu maqolaning magsadi kambag‘allikka qarshi kurashning turli modellarini, ularning kuchli va zaif tomonlarini, shuningdek kelajakdagi rivojlanish tendensiyalarini aniqlashdir. Tadqiqot xalqaro tajriba va ilmiy tahlillarga asoslanib, o‘zbekiston kontekstida ham qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan amaliy tavsiyalar berishga qaratilgan.

Kambag‘allikni Qisqartirish Siyosatining Turlari

Kambag‘allikka qarshi kurashda davlatlar quyidagi asosiy yo‘nalishlarda siyosat yuritmoqda:

1. Ijtimoiy himoya dasturlari: To‘g‘ridan-to‘g‘ri pul o‘tkazmalari, pensiya, nogironlik nafaqalari, oilaviy nafaqalar. Jahon Banki ma‘lumotlariga ko‘ra, 130 dan ortiq mamlakatda to‘g‘ridan-to‘g‘ri pul o‘tkazmalari dasturlari amalga oshirilmoqda, bu esa ekstremal qashshoqlik darajasini o‘rtacha 12% ga qisqartirishga yordam berdi.

2. Ta‘lim va kasbiy ta‘lim: Kambag‘a oilalarning farzandlari uchun ta‘lim imkoniyatlarini kengaytirish, stipendiyalar, kasb-hunar ta‘limi dasturlari. YuNESKO hisobotlariga ko‘ra, o‘rta ma‘lumotli shaxslarning qashshoqlikda yashash ehtimoli faqat boshlang‘ich ma‘lumotga ega bo‘lganlarga nisbatan ikki baravar kam.

3. Sog'liqni saqlash tizimi: Kambag'a aholi uchun arzon yoki bepul tibbiy xizmatlar, sug'urta dasturlari, profilaktika tadbirlari. WHO ma'lumotlariga ko'ra, sog'liqni saqlash xarajatlari tufayli har yili 100 millionga yaqin odam qashshoqlik chegarasiga tushib qolmoqda.

4. Ish o'rinlari yaratish va kichik biznesni qo'llab-quvvatlash: Mikrokreditlar, soliq imtiyozlari, o'qitish dasturlari. Xalqaro Mehnat Tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, ish bilan ta'minlanganlik darajasining 1% ga oshishi qashshoqlik darajasini 0.8% ga kamaytiradi.

5. Qishloq xo'jaligi va qishloqni rivojlantirish: Fermerlarga subsidiyalar, texnologiyalar, bozor infratuzilmasi. FAO hisobotlari shuni ko'rsatadiki, qishloq xo'jaligining o'sishi qishloq joylaridagi qashshoqlikni kamaytirishda shaharga nisbatan ikki baravar samaraliroq.

6. Makroiqtisodiy siyosat: Inflyatsiyani nazorat qilish, barqaror o'sishni ta'minlash, soliq adolati. Nobel mukofoti laureati iqtisodchi Abhijit Banerji ta'kidlashicha, makroiqtisodiy barqarorliksiz boshqa qashshoqlikka qarshi choralar samarasiz bo'ladi.

Samaradorlik Ko'rsatkichlari va Olimlarning Fikrlari

Kambag'allikni qisqartirish siyosatining samaradorligini baholash quyidagi asosiy ko'rsatkichlar asosida amalga oshiriladi:

1. Qashshoqlik darajasining pasayishi: Mamlakatlararo qiyosiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, Braziliyada "Bolsa Familia" dasturi qashshoqlik darajasini 2003-2013 yillar oralig'ida 28% dan 8% gacha kamaytirdi. Professor Sonia Rocha ta'kidlashicha, bu dasturning muvaffaqiyati aniq maqsadli yo'naltirilganligi va bir vaqtning o'zida bir necha maqsadlarni (ta'lim, sog'liqni saqlash) qo'llab-quvvatlashidadir.

2. Ijtimoiy mobil va tenglik: Oksford universiteti professori Sabina Alkire tomonidan ishlab chiqilgan Ko'p o'lchovli Qashshoqlik Indeksi (MPI) shuni ko'rsatadiki, an'anaviy daromad ko'rsatkichlaridan tashqari, ta'lim, sog'liq va turmush sharoitlarini hisobga olgan holda qashshoqlikni baholash muhimdir.

3. Iqtisodiy qaytarilish va barqarorlik: Harvard iqtisodchisi Nathan Nunnning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, kambag'allikni qisqartirish dasturlari qisqa muddatda xarajatlarni talab qilsa ham, uzoq muddatda iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, chunki kambag'a aholi iste'mol qilish va sarmoya kiritish imkoniyatiga ega bo'ladi.

4. Inson kapitali rivojlanishi: Nobel laureati James Heckmanning ta'kidlashicha, erta bolalik davridagi arzon intervensiyalar (masalan, oziqlantirish, erta ta'lim) kelajakdagi qashshoqlik tsiklini buzishda eng yuqori samaradorlikka ega.

Statistik Ma'lumotlar va Xalqaro Tajriba

Xalqaro tashkilotlarning so'nggi statistik ma'lumotlariga ko'ra:

1. Jahon Banki ma'lumotlari (2023): 2015-2022 yillar oralig'ida global qashshoqlik darajasi 10.1% dan 8.6% ga kamaydi, ammo COVID-19 pandemiyasi tufayti 70 millionga yaqin odam yana qashshoqlikka tushib qoldi.

2. MDH mamlakatlari tajribasi: Belarusda davlat markazlashtirilgan ijtimoiy siyosat qashshoqlik darajasini 5% atrofida saqlab turdi, Qozog'istonda esa bozor mexanizmlari bilan uyg'unlashtirilgan dasturlar qashshoqlikni 15 yil ichida 47% dan 5% ga kamaytirdi.

3. Lotin Amerikasi modeli: Chili va Urugvayning maqsadli dasturlari qashshoqlikni sezilarli darajada kamaytirdi, biroq tengsizlik darajasi yuqori bo'lib qolmoqda.

4. Janubiy Osiyo tajribasi: Bangladeshda Grameen Bank va BRAC kabi nodavlat tashkilotlar mikrocredit orqali ayollar qashshoqligini 40% ga kamaytirishga yordam berdi.

Muammolar va Cheklovlar

Kambag'allikni qisqartirish siyosatida quyidagi muammolar kuzatilmoqda:

1. Maqsadga yo'naltirish muammolari: Davlat yordamining to'g'ri manfaatdorga yetib bormasligi. Hindistonning so'nggi tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, guruhlariga yo'naltirilgan yordamning 30% foizi noto'g'ri guruhlariga yo'naltirilgan.

2. Moliyaviy barqarorlik: Ijtimoiy dasturlarning moliyalashtirilishi byudjet defitsitiga olib kelishi. Argentina tajribasi shuni ko'rsatadiki, barqaror moliyalashtirilmagan dasturlar iqtisodiy inqiroz davrida birinchi bo'lib kesiladi.

3. Korrupsiya va samaradorlik etishmasligi: Jahon Banki hisob-kitoblariga ko'ra, ruxsat olishdagi byurokratik to'siqlarni kamaytirish kambag'allikni 5-10% ga kamaytirishi mumkin.

4. Qashshoqlik g'ururi va stigmatizatsiya: Professor Esther Duflo tadqiqotlarida ta'kidlaganidek, ba'zi madaniyatlarda davlat yordamini qabul qilish ijtimoiy stigma sifatida qoralishi mumkin.

TAVSIYALAR VA XULOSA

1. Kompleks yondashuv: Faqat pul o'tkazmalariga emas, balki ta'lim, sog'liqni saqlash, ish bilan ta'minlashni qamrab oluvchi integratsion dasturlar ishlab chiqilishi kerak.

2. Maqsadli yo'naltirish: Zamonaviy texnologiyalar (masalan, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar) yordamida yordamning to'g'ri manfaatdorga yetib borishini ta'minlash.

3. Monitoring va baholash: Davlat siyosatining doimiy monitoringi va mustaqil baholash tizimini joriy etish.

4. Mahalliyashtirilgan yondashuv: Har bir hududning o'ziga xos iqtisodiy, demografik va madaniy xususiyatlarini hisobga olgan holda moslashtirilgan dasturlar.

5. Xalqaro hamkorlik: Tajriba almashish, moliyaviy resurslarni birgalikda boshqarish.

Xulosa qilib aytish mumkinki, kambag'allikni qisqartirish nafaqat insonparvarlik burchi, balki iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy barqarorlikning asosiy shartidir. Muvaffaqiyatli siyosat ilmiy asosga, aniq maqsadlarga, resurslarning samarali taqsimlanishiga va doimiy yaxshilanishga tayangan holda ishlab chiqilishi va amalga oshirilishi lozim. Kelajakda kambag'allikka qarshi kurash texnologik innovatsiyalar, global hamkorlik va har bir inson qadr-qimmatiga asoslangan ijtimoiy adolat tamoyillari asosida olib borilishi zarur.

ADABIYOTLAR

1. World Bank. (2023). Poverty and Shared Prosperity Report.
2. Banerjee, A., & Duflo, E. (2019). Good Economics for Hard Times.
3. Alkire, S., & Foster, J. (2011). Counting and multidimensional poverty measurement.
4. Ravallion, M. (2020). On measuring global poverty.
5. Heckman, J. J. (2006). Skill formation and the economics of investing in disadvantaged children. Va hokazolar.